

Insekternas litteraturhistoria, del 30. Biankis nyheter från skogen och konsten att översätta ryska krypnamn

ANDERS N. NILSSON & GÖRAN SJÖBERG

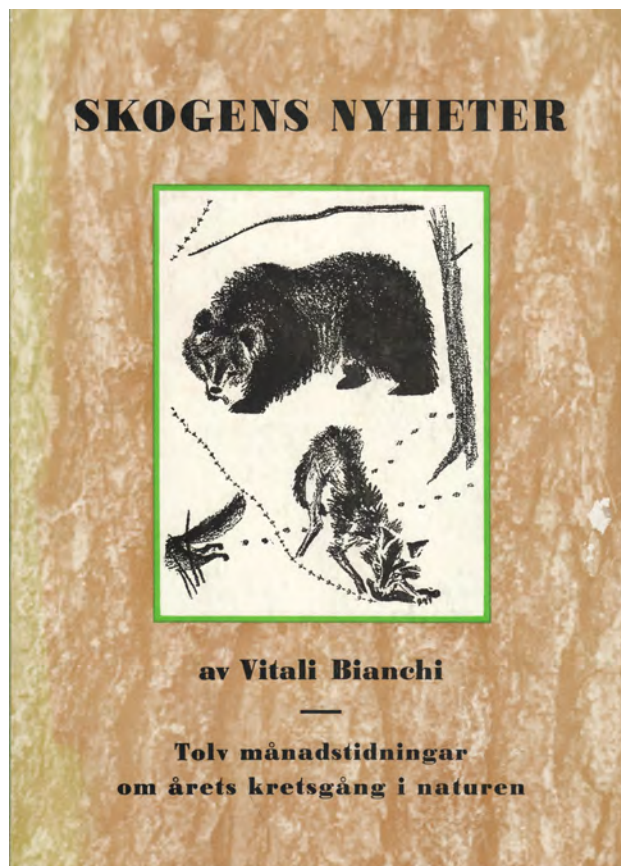
Den ryske författaren *Vitaly Valentinovich Bianki* (1894-1959) levde huvuddelen av sitt liv i St. Petersburg. Han påbörjade naturvetenskapliga studier vid universitetet, vilka avbröts när han blev inkallad 1916. Från 1923 försörjde han sig som författare av böcker om naturen för barn och ungdom. Bianki anses vara den förste i Ryssland som kombinerade naturskildringar med konst och folklig kunskap. Han föredrog fabler framför sagor. Bianki skrev även litteratur för vuxna och han arresterades 1925 för sitt tidigare medlemskap i socialistpartiet. Han deporterades till Ural,

Vitaly Bianki på lite äldre dar.

varifrån han återvände till sin hemstad 1929. Han arresterades för kortare perioder även 1932 och 1935. I St. Petersburg bodde han på Vasilievsky-ön och ligger begravd på Bogoslov-kyrkogården. Alla naturintresserade ryssar vi haft kontakt med läste i sin ungdom hans böcker.

Biankis bok *Skogens nyheter* med undertiteln ”Tolv månadstidningar om årets kretsgång i naturen” översattes till svenska redan 1946. Översättningen gjordes av Carl Bertil Gaunitz och Birgit Weister efter den engelska upplagan *Forest News* och bevarade de fina ryska teckningarna. Enligt Gaunitz förord har ingen omarbetning av texten gjorts för att anpassa

Omslag från den första svenska utgåvan av *Skogens nyheter*.

den till svenska förhållanden. Dock anger han senare att en del ”oväsentliga artiklar” ersatts med text från den svenska *Friluftsboken*. Han noterar även att en del ryska arter av fåglar och däggdjur, som inte finns hos oss, omnämns i texten, men att flertalet arter torde vara välbekanta även för svenska läsare. Annat är det för småkrypen. ”Däremot förefaller säkerligen de omtalade insekterna som främlingar, men de finnas alla hos oss, och ovissheten om vem som är vem beror på en allmän obekantskap med småkrypen.” Gaunitz uttalar även en förhoppning om att ”denna utomordentligt roliga och nyttiga bok skall bidra till att öka förståelsen mellan folket.”

Boken kom att ligga till grund för ett radioprogram med samma titel under ledning av Nils Linnman. Till programmet inkom många bidrag från svenska barn. I början av 50-talet utgavs en ny upplaga av boken, i vilken mer utpräglade ryska artiklar ersattes av de svenska barnens egna nyheter. Redaktör för boken var Linnman och den kallades nu *Skogsbladet*. En tredje utgåva från 1961, nu med det ursprungliga namnet, byggdes på ytterligare med svenskt material, insänt i samband med en pristävling för ungdom anordnad av tidningen Vi. Det var nu Åke Löfgren som redigerade *Skogens nyheter*, vilken kom att förse med många nya teckningar av inhemska illustratörer.

Biankis skogskalender kom att behållas i alla tre svenska upplagorna. I nära likhet med den julianska kalendern låter Bianki året börja först 21 mars. Hans 12 månader har försetts med följande naturpoetiska namn:

Uppvaknandets månad - vårens första månad
 Hemvändandets månad - vårens andra månad
 Sångens och dansens månad - vårens tredje månad
 Bobyggandets månad - sommarens första månad
 Småbarnens månad - sommarens andra månad
 Fågelflockarnas månad - sommarens tredje månad
 Avskedstagandets månad - höstens första månad
 De fyllda förrådshusens månad - höstens andra månad
 Vintergästernas månad - höstens tredje månad
 De vita stigarnas månad - vinterns första månad
 Den rasande hungerns månad - vinterns andra månad
 Vårväntandets månad - vinterns tredje månad

En längre artikel som plockats bort från de försvenskade upplagorna är ”Insektfronten” som behandlar köksträdgårdens fiender och inleds med följande tänkvärda ord:

Sommaren är inte en tid då man jagar för sitt nöjes skull. Sommarjakten är mer lik krig. På sommaren har människan många fiender. Du kan gräva upp jorden i din köksträdgård, så dina grönsaker och vattna dem. Men kan du försvara dem mot deras fiender? Det är inte tillräckligt att bara sätta upp en fågelskrämma. Den kan hålla borta sparvar och en del andra fåglar. Men köksträdgården har fiender, som inte ens en man med bössa kan skrämja bort och ännu mindre en fågelskrämma. De är så kvicka att du inte kan döda dem med en klubba eller skjuta dem med en bössa. Man kan endast komma åt dem med list, och man måste hålla ögonen öppna hela tiden. Deras storlek är visserligen inte så överväldigande, men de har andra egenskaper, som gör dem till farliga motståndare.

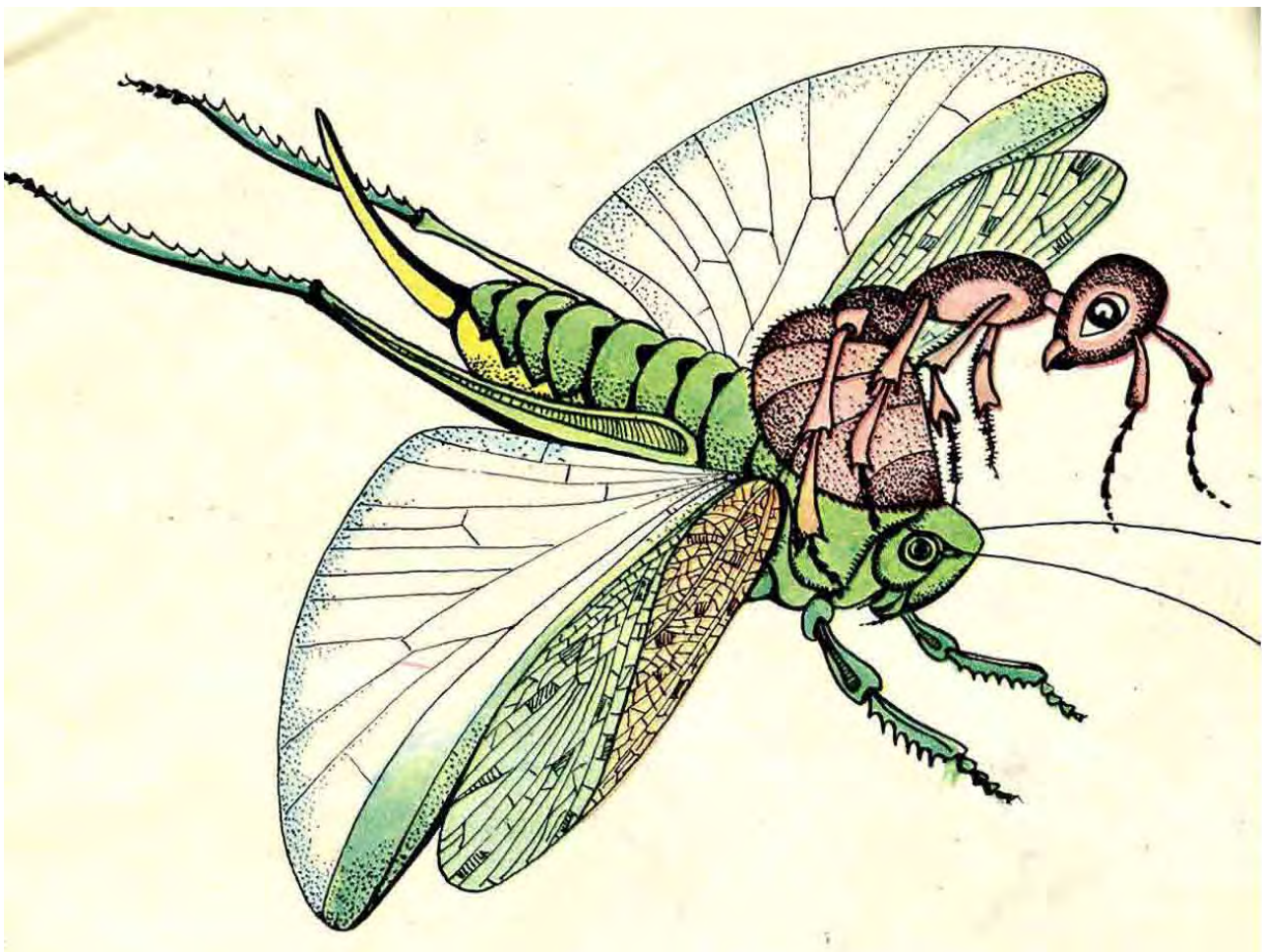
Bianki går därefter över till att berätta om jordloppan, och uppenbarligen är det några av de randiga arterna i släktet *Phyllotreta* som avses. Här ges handfasta råd om hur dessa små skadegörare ska hållas borta. Det avslutande tipset om DDT är inget man saknar i de försvenskade upplagorna.

Så här jagar vi jordloppan. Vi spikar fast tyglappar på käppar som en flagga och smetar lim på tygets båda sidor men lämnar ungefär en och en halv tum limfri nedtill. Beväpnade med detta vapen går vi ut i köksträdgården och släpar våra flaggor över grönsakerna, så att den limfria kanten stryker efter bladen. Jordlopporna hoppar då upp i luften och fastnar på den klibbiga delen av flaggan. Men inte ens efter en grundlig sådan

jakt kan vi känna oss säkra, ty nya horder av fienden kan komma och slå sig ner i köksträdgården.

Vi måste därför gå upp mycket tidigt, medan daggen fortfarande ligger kvar på gräset, och beströ grönsakerna med träaska eller släckt kalk, som sällats genom ett finmaskigt säll, eller också kan vi övervattna växterna med tobaksvätska. Allt detta skadar inte växterna, men om det inte dödar jordlopporna, så kör det åtminstone bort dem.

Numera har man framställt ett kemiskt preparat, som har förmågan att påverka insikternas nervsystem så att de får kramp och dör. Preparatet, ursprungligen kommet från Schweiz under namnet Gesarol, finns nu i många s. k. D. D. T.-former, och kan torrpudras eller utstrilas över växtligheten.

Vårtbitaren ger den vilsekomna myran lift i *Myrans äventyr*. Teckning: V. Alekseyeva.

Det är ofarligt för människor och större djur och kan därför även användas i garderober mot mal m. fl. småkryp.

Till bobyggandets månad hör förstås även stickmyggorna, och Bianki beskriver deras biologi och roll som vektorer för malaria. Artikeln avslutas med följande goda råd om myggbekämpning. Vi får vara glada för att han inte rekommenderade DDT även här!

Död åt myggen!

Vetenskapsmännen har funnit ett sätt att bekämpa myggen. Man kan ju inte fånga dem alla. Vad man däremot kan göra är att anfälla deras larver och puppor, som finns i vattnet. Fyll en glasburk med vatten, som innehåller mygglarver och puppor. Droppa litet fotogen på vattnet och se efter vad som händer! Fotogenet flyter ovanpå vattnet och

Myran gungande ritt på lockespindeln som den illustrerats av V. Alekseyeva i *Myrans äventyr*.

larverna slingrar sig som ormar. Pupporna, som är tunga i överdelen, sjunker till botten men tvingar sig med häftiga rörelser upp till ytan igen.

Larverna, som har andrör ytterst i stjärten, och pupporna, som har de hornlika andrören på hjässan, kämpar förtvivlat för att få håll på fotogenhinnan. Men fotogenet täpper till andrörshålen och därför kvävs larver och puppor. Med denna metod bekämpar vetenskapen myggen.

I sumpiga trakter, där myggen gör det omöjligt för människor att vistas, hälls fotogen på allt stillastående vatten, även de minsta pölar.

Om man upprepar fotogenbegjutningen en gång i månaden är det tillräckligt för att en hel generation mygg skall tillintetgöras.

Av ovanstående citat ska vi inte tro att *Skogens nyheter* endast handlar om bekämpning av insekter. Flertalet artiklar handlar mer om förståelse för naturen och ger många goda råd om hur man ska umgås med den. Jakt är ett återkommande tema när det gäller fåglar och större däggdjur. Under Vårväntandets månad blir insekterna otåliga.

Otåliga otåliga kryp

Så snart kölden visar tecken till att vilja släppa, och tövädret börjar och snön smälter undan, kommer alla slags otåliga smådjur fram: dagmaskar, gråsuggor, spindlar, nyckelpigor, skalbaggs-larver, vedflugor och jordlöparskalbaggar. Varhelst det finns en fläck som är snöfri (vinden sopar ofta bort all snö från de kullfallna träden) ger de små sig ut på en promenad.

Insekterna sträcker på sina styva ben, spindlarna börjar jaga. De vinglösa hopp-

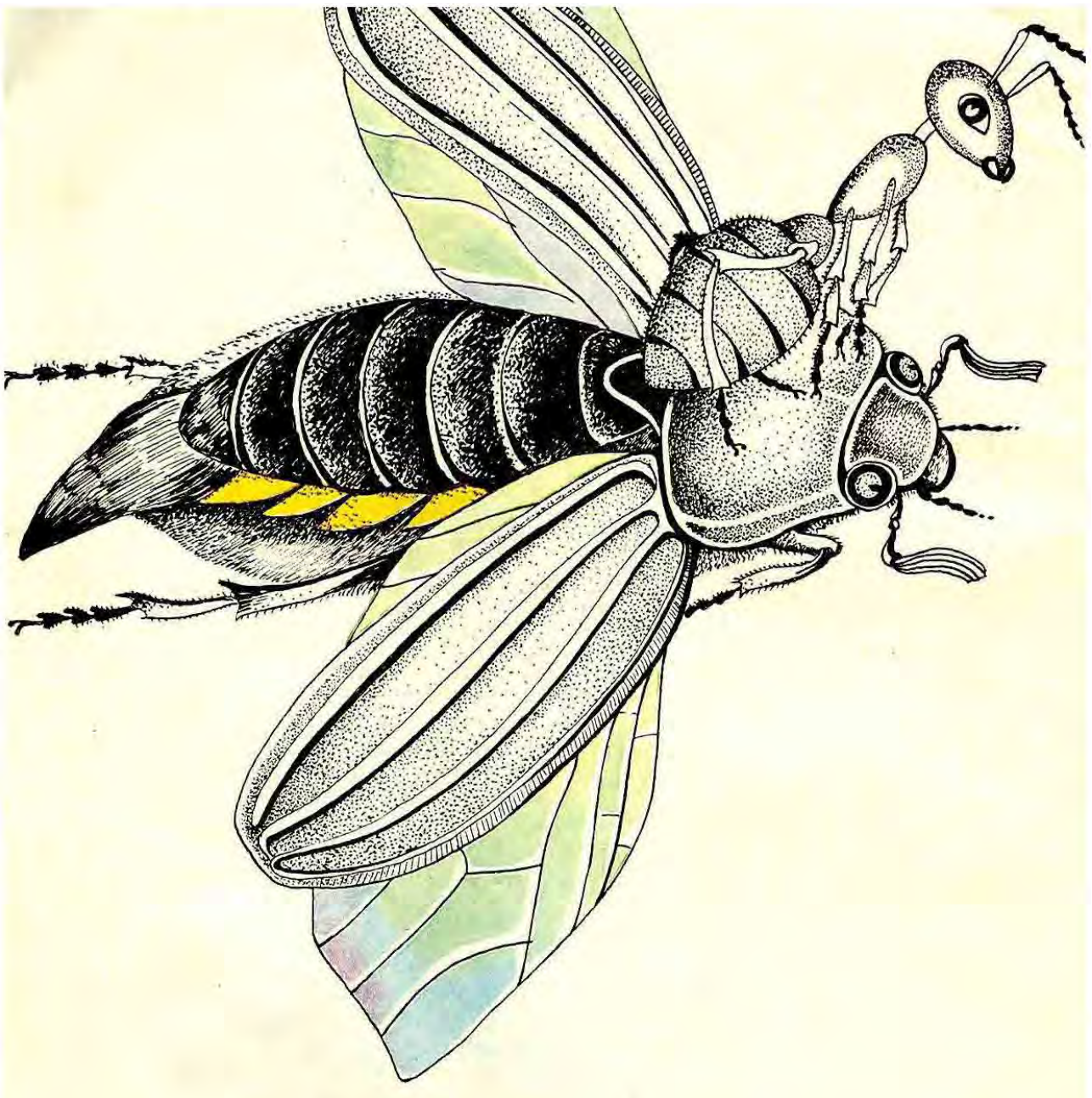
stjärtarna springer omkring och hoppar barfota rakt ut i snön. De långbenta, vingförsedda myggorna dansar upp och ned i ringar i luften.

Så snart kölden sätter i igen upphör alla promenader, och ”semesterfirarna” kryper ned igen och gömmer sig under löv, mossor, gräs och i jorden.

Skogens nyheter har även legat till grund för en rysk filmatisering av Oleg Yeryshev

från 1976, i vilken Pyotr Shelokhonov presenterar Biankis skogliga nyheter.

Biankis fabler har samlats i flera olika små böcker. På svenska har vi hittat *Myrans äventyr och andra berättelser* från 1970, och *Hem i skogen* från 1984, som innehåller ett urval av berättelserna i den förra. Oftast handlar historierna om fåglar och däggdjur, och det är bara ”Flugan som ville ha svans” och ”Myrans äventyr”/”Myran skyndar hem” som har insekter i centrum.

Den lilla myran flyger hemåt på den snälla ollonborren enligt illustration av V. Alekseyeva i *Myrans äventyr*.

Den förstnämnda berättelsen använder sig avflugans jakt på en svans för att beskriva svansens funktion hos olika djur. Temat i berättelsen om myran är olika småkryps sätt att röra sig på. En liten myra har problem att ta sig hem till stacken före stängningsdags på kvällen och beslutar sig för att lifta med några olika snabbare småkryp. Berättelsen har även överförs till en tecknad film av E. Nazarov 1983, som finns att beskåda på YouTube.

De två olika svenska översättningarna av berättelsen om myrans hemfärd uppvisar många skillnader. Våra begränsade kunskaper i det ryska språket gör det svårt för oss att säga vilken av översättningarna, Mårdhs eller Peevs, som ligger närmast originalet. Det förefaller dessutom som om

olika ryska utgåvor kan skilja sig åt inbördes i vissa detaljer. Det är intressant att jämföra de namn som används på de olika kryp som myran liftar med, och här kan tolkningen även hämta stöd från illustrationerna. Vi har här även använt oss av en rysk utgåva från 1981 innehållande endast berättelsen om myran, och rikligt illustrerad av V. Alekseyvoy. Vår uppfattning är att Bianki menade att följande småkryp gav myran lift: mätarlav, lockespindel, jordlöpare, jordloppa, vårtbitare, skräddare, ollonborre och vecklarlarv.

Olika översättningar av krypnamn

Mårdh kallar helt riktigt den första larven för mätarlav, medan Peev valt direktöversättningen "lantmätare" för Biankis

Den lilla myran får hålla i sig med alla krafter för att inte ramla av från mätarlarven. Teckning: V. Alekseyeva.

”zemlemer”, vilket kan vara missledande för en svensk läsare. Det vanliga ryska namnet på en mätarfjäril eller –larv är ”pyadenitsa”, som kan härledas från det gamla ryska längdmåttet ”pyad”, vilket motsvarar avståndet mellan tummen och pekfingret i utsträckt tillstånd. Handens rörelse vid användandet av detta gamla mått kan sägas påminna om hur en mätarlarv rör sig. Men Bianki gjorde troligen en direktöversättning av det latiniserade grekiska namnet *Geometra* (”land-mätare”) till ”zemlemer”, måhända för att göra texten mer barnvänlig.

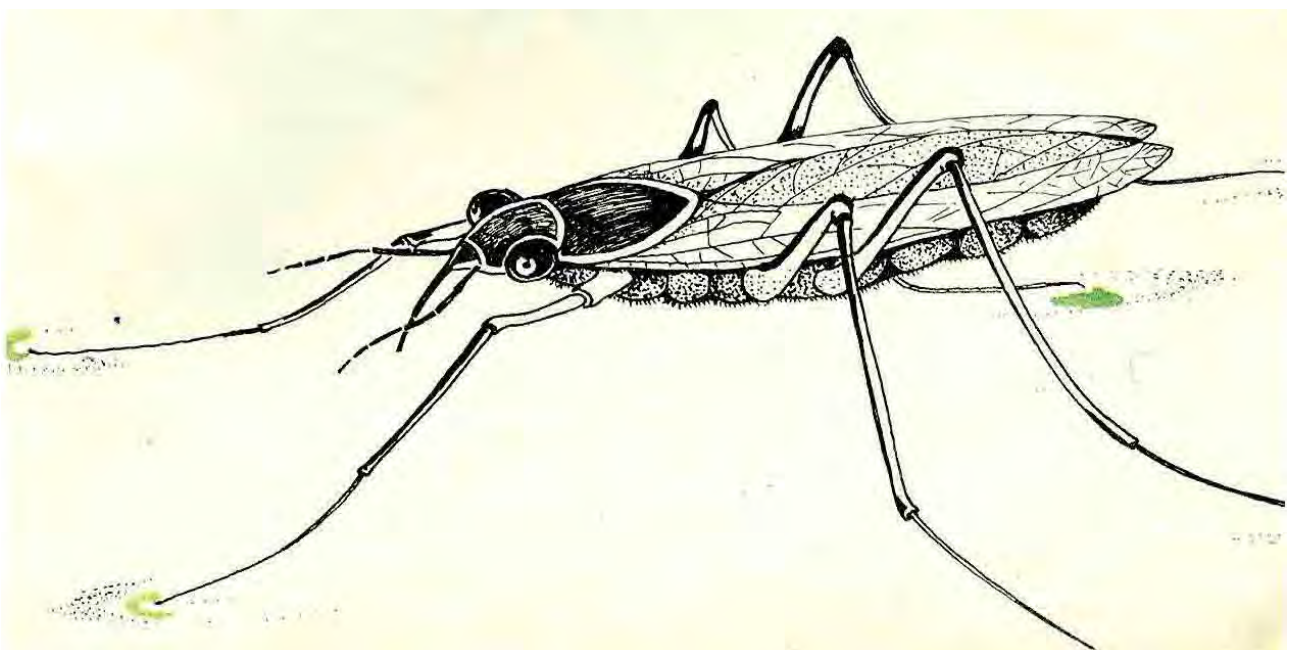
Även när det gäller lockespindeln gör Peev direktöversättningen ”spindeln Slätterkarl” (”pauk senokosets”), medan Mårdh använder nykonstruktionen slätter-spindel, vilken inte ger en enda träff på Google. Man kan här notera att det ryska namnet ligger nära engelskans ”harvest-man”.

Båda översättarna har korrekt valt jordlöpare för det ryska ”zhuzhelitsa”. Det är lite gulligt att Bianki använder den rätta

benämningen i berättarens text, men i myrans mun lägger dimunitivformen och smeknamnet ”Zhuzhelka”.

Nästa skalbagge som myran får åka med är liten och bra på att hoppa. Sådana små bladbaggar kallar vi för jordloppor (bladbaggeunderfamiljen Alticinae). Mårdh skriver här ”loppskalbagge” medan Peev nöjer sig med skalbagge. Vi tolkar det som om Mårdh direktöversatt originalets ”zhuchok-bloshachok”, medan Peev fegat ur. Jordloppa heter på ryska ”bloshachok” eller ”zemlyanaya bloshka”, och båda namnen utgår från ”blokha” som betyder loppa. ”Zhuchok” är en dimunitivform av ”zhuk” som betyder skalbagge.

Märkligt nog så saknas gräshoppan (”kuznechik”) helt i Peevs översättning, trots att den är med på en av de två teckningar som illustrerar kapitlet. Medan båda svenska utgåvorna avbildar en gräshoppa är det tydligt en vårtbitare avbildad i den ryska utgåva vi sett. Det är lite svårt att avgöra vilket djur Bianki egentligen avsåg då det ryska namnet i

Över vattnet får den lilla myran färdas tryggt på en skraddare. Illustration av V. Alekseyeva.

strikt entomologisk mening avser vårtbitare, men i folkmun även omfattar gräshoppor. Även Nazarovs tecknade film visar en vårtbitare, vilket nog är det bästa valet.

Över vattnet rider myran på en ”vattenloppa” hos Mårdh och en ”vattenmätare” hos Peev, som följer min ordbok i sin översättning av originalets ”vodomerkaklop” eller ”vodomer”. Problemet är här att en direkt översättning av ryskans namn för Gerridae blir vattenmätare, vilket är det svenska namnet på Hydrometridae. De senare heter idag på ryska ”palochkovidnyye vodomerki”. Tillägget ”klop” används för skinnbaggar i allmänhet.

Ollonborren återfinns i båda svenska översättningarna, trots att en direktöversättning av den ryska benämningen på arten ”mayskiy khrushch” skulle ha kunnat bli majbagge. ”Khrushch” i sig är en allmän benämning på icke spillningslevande bladhorningar.

Larven med silkestråd som omedvetet ger myran sista liften benämns hos Peev ”bladmask” medan Mårdh nöjer sig med ”larv” för originalets ”gusenitsa listovyortka”, vilket närmast torde motsvara en vecklarlarv.

Tack till Sergey Kholin i Vladivostok som försåg oss med den ryska utgåvan av berättelsen om myran, och till Pyotr Petrov som hjälpte oss i arbetet med tolkningen av de ryska insektsnamnen.

Karikatur av V. Bianki.

Källförteckning

Tryckta källor

- Bianki, Vitaly [Bianchi, Vitali], *Skogens nyheter. Tolv månadsstidningar om årets kretsgång i naturen* [Originalets titel: Lesnye novosti; översättning: C.B. Gaunitz & B. Weister] (Kooperativa förbundets bokförlag, Stockholm. 1946, 76 sidor)
- Bianki, Vitaly [Bianki, Vitalij], *Myrans äventyr och andra berättelser* [Originalets titel: Prikljucenia muraviski i drugie rasskazy; översättning: Strachil Peev] (Hedenlans förlag, Stockholm, 1970, 86 sidor)
- Bianki, Vitaly, *Prikluchenia muravishki* [på ryska] (Leningrad, 1981)
- Bianki, Vitaly [Bianki, Vitalij], *Hem i skogen* [Originalets titel: Lesnyje domisjki; översättning: Irene Mårdh] (Raduga, Moskva, 1984, 48 sidor)
- Löfgren, Åke, *Skogens nyheter. Tolv månadsstidningar om årets kretsgång i naturen* [efter en idé av Vitali Bianchi] (Rabén & Sjögren, Stockholm, 1961, 95 sidor)
- Milanova, D., *Svensk-rysk ordbok* (Arbetarkultur, Stockholm, 1973, 760 sidor)

Internetkällor

- <http://www.imdb.com/title/tt0478319> (nov-08, film Skogens nyheter)
- <http://www.encyspb.ru/en/article.php?kod=2804026238> (biografi Bianki)
- <http://lib.ru/TALES/BIANKI/tohome.txt> (ryska originaltexter)
- <http://www.youtube.com/watch?v=owycnFx8too> (myrfilmen)

Den lilla myran sittande på den ännu mindre men högt hoppande jordloppan. Teckning: V. Alekseyeva.